

از ایران چه می‌دانم؟ / ۹۰

جاده ابریشم

دکتر ناصر تکمیل همایون

دفتر پژوهشهای فرهنگی

دفتر مرکزی: تهران، خیابان کریم خان زند، خیابان ایرانشهر شمالی، نبش کوچه یگانه، شماره ۲۲۹
کد پستی: ۱۵۸۴۷۳۶۹۱۳ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۴۶۹۱
تلفن: ۸۸۳۱۵۲۳۷، ۸۸۳۰۲۴۸۲، ۸۸۸۲۱۳۶۴

دورنگار: ۸۸۳۰۲۴۸۵ پست الکترونیک: crb@iranculturestudies.com
تلفن واحد بازاریابی: ۸۸۳۱۵۲۴۰ فروش الکترونیک: www.iranculturestudies.com
www.lahzeh-ketab.com

تلفن های پخش مرکزی: ۸۸۸۴۹۶۴۱-۲، ۲۱۷۷۶۴۷-۲۱۱۲

مراکز اصلی پخش و فروش:

- فروشگاه مرکزی: دفتر مرکزی: تهران، خیابان کریم خان زند، خیابان ایرانشهر شمالی، نبش کوچه یگانه، شماره ۲۲۹: تلفن: ۸۸۸۴۹۶۴۱
- پخش مرکزی: تهران، میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، نبش خیابان شهید وحید نظری، شماره ۲۵۵: تلفن: ۶۶۴۱۷۵۳۲: دورنگار: ۶۶۹۵۰۱۴۶
- سراج گفتگو، خانه هنرمندان ایران: تهران، خیابان ایرانشهر شمالی، باغ هنر: تلفن: ۸۸۳۱۳۳۶۹: دورنگار: ۸۸۳۱۳۰۸۹

* جادۀ ابریشم - از ایران چه می دانم؟ / ۹۰ *

* مؤلف: دکتر ناصر تکمیل همایون

* سرویراستار: دکتر حسن باستانی راد؛ ویراستار صورتی: دل آرا مردوخ

* طراح قالب جلد: ایراندخت قاضی نژاد؛ اجرا: شهره خوری

* حروفنگار: نجمه تمیمی * صفحه آرا: سمیه تمیمی

* لیتوگرافی: داناگراف * چاپ: شریف * شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه * چاپ اول ۱۳۸۹

* قیمت: ۲۵۰۰ تومان

همه حقوق محفوظ است. هرگونه تقلید و استفاده از این اثر به هر شکل بدون اجازه کتبی دفتر پژوهشهای فرهنگی ممنوع است.

ISBN: 978-964-379-192-6

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۷۹-۱۹۲-۶

تکمیل همایون، ناصر، ۱۳۱۵ -

جادۀ ابریشم / ناصر تکمیل همایون. - تهران: دفتر پژوهشهای فرهنگی، ۱۳۸۹.

۱۲۰ ص.: مصور. - (از ایران چه می دانم؟ ۹۰)

ISBN: 978-964-379-192-6

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

Nasser Takmil Homayoun. The Silk Road.

صفحه عنوان به انگلیسی:

کتابنامه: ص. [۱۱۵] - ۱۱۸.

۱. جادۀ ابریشم - تاریخ. الف. دفتر پژوهشهای فرهنگی. ب. عنوان.

۹۵۵/۰۰۴۲

DSR ۲۵ / ۸ ج ۲ ۱۳۸۹

۱۹۴۷۶۹۸

کتابخانه ملی ایران

یادداشت

با توجه به تحولات نوین فرهنگی در جامعه امروز، نیاز همه ایرانیان، به ویژه جوانان تیزبین و پرسشگر، به بررسی های جدید علمی و مستمر درباره تاریخ پرفراز و نشیب ایران زمین و دیانت و فرهنگ و تمدن آن، بیش از گذشته نمودار شده است. از این رو، دفتر پژوهشهای فرهنگی با شناخت این امر و در جهت گسترش دیدگاه های همه جانبه و عمیق فرهنگی، تلاش مستمری را آغاز کرده و بر آن است تا با انتشار مجموعه *از ایران چه می دانم؟* آگاهی های مهم، دقیق و سودمندی را در حوزه های گوناگون ایران پژوهی در دسترس همه دوستداران ایران و جوانان علاقه مند کشورمان قرار دهد.

امید است که این دفتر بتواند با ارائه این نوع پژوهش ها، ضمن ایجاد پیوندی ناگسستنی میان فرهنگ امروز و دیروز و دوری از هرگونه ذهنیت و جانبداری های یک سویه و غیر علمی، زمینه تبادل نظر و اندیشه را میان همه دانش پژوهان و علاقه مندان این عرصه فراهم سازد و در شکوفایی حرکت های نوین فرهنگی و اندیشه پرور و ایجاد آینده های بهتر برای این سرزمین، نقشی شایسته و مفید ایفا کند.

فهرست مطالب

۹	پیش‌سخن
۱۱	فصل یکم. زمینه‌های پژوهش درباره جاده ابریشم
۱۲	۱. ادوار تاریخی بررسی‌ها
۱۴	۲. یونسکو و بررسی فرهنگ‌ها و تمدن‌ها
۱۶	۳. ایران و برنامه‌های پژوهشی یونسکو
۱۹	فصل دوم. پدید آمدن راه‌ها و نام و نشان جاده ابریشم
۲۱	۱. ایران و راه‌شناسی تاریخی
۲۳	۲. بزرگراه ایرانی شرقی - غربی
۲۶	۳. نام و نشان «جاده ابریشم»
۲۹	فصل سوم. خاستگاه ابریشم و نوغان‌کاری
۲۹	۱. واژه ابریشم
۳۱	۲. تهیه ابریشم
۳۴	۳. خاستگاه تاریخی ابریشم
۳۷	۴. صدور ابریشم به غرب آسیا
۴۱	فصل چهارم. جاده‌های زمینی ابریشم
۴۲	۱. بخش‌های جاده ابریشم
۴۷	۲. مبادله کالا در جاده ابریشم
۴۸	۳. اسب‌های آسمانی و شترهای دوکوهانه
۵۵	فصل پنجم. راه‌های دریایی ابریشم
۵۶	۱. ایران، گذرگاه میان دریایی
۶۰	۲. راه‌های دریایی در خلیج فارس و اقیانوس هند

- ۶۱ ۳. هفت دریا
۶۲ ۴. شناخت دریا و توسعه دریانوردی

- ۶۵ **فصل ششم. راهداری و کاروانسراها**
۶۶ ۱. حفاظت از راه‌ها و کاروان‌ها
۶۸ ۲. کاروان و کاروانسرا
۷۸ ۳. تسهیلات مسافرتی
۸۱ ۴. نقش ایران در نگهداری و نگهداری جاده ابریشم

- ۸۳ **فصل هفتم. تکوین فرهنگ و تمدن در جاده ابریشم**
۸۴ ۱. انواع تمدن‌ها در جاده ابریشم
۸۵ ۲. راه‌های گفت‌وگو
۸۷ ۳. مدنیت چین و هند در درون مجموعه آسیایی
۸۹ ۴. جایگاه مدنیت ایران در جاده ابریشم
۹۱ ۵. نقش ادیان و مذاهب در مسیر جاده ابریشم

- ۹۹ **فصل هشتم. جاده ابریشم در تاریخ ایران دوره اسلامی**
۱۰۰ ۱. پدیده ابریشم‌کاری در پهنه ایران‌زمین
۱۰۱ ۲. مغولان و جاده ابریشم
۱۰۴ ۳. نوغان‌کاری و جاده ابریشم در دوره صفویه
۱۰۷ ۴. آخرین نام و نشان نوغان‌کاری ایرانیان

- ۱۰۹ **سخن پایانی**
۱۱۳ **پی‌نوشت**
۱۱۵ **مآخذ**

پیش سخن

از قدیمی‌ترین ایام در ایران راه‌های کوتاه و دراز با کاربردهای گوناگون پدید آمده که با راه‌های بزرگ قاره‌ای پیوند داشته‌اند. یکی از راه‌های بزرگ «جاده ابریشم» است که از شرق چین (سیان) تا میانه اروپا (به ویژه شهرهای مهم تجاری مانند ونیز) امتداد داشته است. سیاحان، بازرگانان، مبلغان مذاهب گوناگون و مبشران فرهیخته در آن جاده رفت و آمدها داشته و ساکنان منطقه‌های مختلف جهان را با فرهنگ و اندیشه‌های متنوع آشنا کرده‌اند. در این کتاب نقش تجاری و فرهنگی این جاده و شاخه‌های آن، مسیر دریایی که هم‌زمان با راه‌های زمینی پدید آمده بود، چگونگی رفت و آمدها و نقل و انتقال کالاها به ویژه «ابریشم» و پایگاه‌های راهداری و شهرهای قرار گرفته بر جاده‌ها مورد توجه قرار گرفته است. مؤلف اثر حاضر که در دهه ۱۳۷۰ (۱۹۹۰) هماهنگ با «یونسکو» این جاده را پیموده، بیش‌تر به جنبه‌های فرهنگی و مدنی جاده ابریشم توجه کرده است.

اسناد و مدارکی که در این باره اطلاعاتی دارند، دو نوع هستند: یکم، مقالات و کتاب‌هایی است که خارجیان به زبان‌های اروپایی نوشته‌اند و از دو دهه پیش با کمک یونسکو، یا با نظارت و تشویق آن سازمان پژوهش‌های متعددی فراهم آمده و بیش از گذشته، احیا و تداوم نقش «جاده ابریشم» مورد توجه علاقه‌مندان کشورهای مختلف قرار گرفته است؛

دوم، مقالات و کتاب‌هایی است که به زبان عربی و فارسی (مانند منابع تاریخی و جغرافیانگاری) نوشته شده است.

تحقیقات پژوهشگران ایرانی و غیرایرانی آگاهی‌های دقیق‌تری به نگارنده

ارزانی داشته است. مقاله‌ها، جزوه‌ها و رهنمودهای یونسکو، خطابه‌ها و نوشتارهای ارائه‌شده در همایش‌های ملی و بین‌المللی مربوط به جاده ابریشم، و دستاورد مسافرت‌های نگارنده در مسیر این جاده به‌عنوان پژوهش‌های میدانی، دستۀ دیگری از پژوهش‌های اخیر بودند که به اتفاق گروه‌های پژوهشی یونسکو به‌طور عینی نگارنده را با موضوع آشنا ساخت و جا دارد از استادان بزرگوار، به‌ویژه دکتر محمود بروجردی رئیس وقت مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی (پژوهشگاه)، که شرایط سفر و تحقیقات نگارنده را فراهم آوردند، صمیمانه سپاسگزاری شود. هم‌چنین پژوهش ارزنده استاد باستانی‌پاریزی که به نام اژدهای هفت‌سر انتشار یافته، از مراجع اصلی نگارنده بوده است. از این‌رو کتاب حاضر به پاس زحمات این استاد فرهیخته و پیشگام در عرصۀ پژوهش پیرامون جاده ابریشم، به ایشان تقدیم می‌شود.

۱. نمونه‌ای از پل‌های کهن برای عبور کاروانیان